

ORTA ANADOLU TÜRKÜLERİNDE KADIN GÜZELLİĞİNİN TEMATİK ANALİZİ

Büşra BAYSAL*

Öz

Türküler kendisine has ezgiyle söylenen halk şiirleridir. Türküler oluşturulduğu toplumun duygularını, düşüncelerini, değerlerini, kabullerini yansıtır. Türkülerde insan yaşamına dair; sevgi, aşk, hüzn, özlem, sevinç, öfke gibi pek çok konu şahıslar üzerinden işlenebilir. Bu şahısların başında ise kadın gelir. Kadın, türkülerde konu olarak sıkça yer alır. O bazen, aşk temasının öznesi ve eş, sevgili, karşılık alınamamış bir aşkın temsili bazen; anne, kardeş, evlat gibi bir alanda kan bağıyla bağlı olunandır. Güzelliğin ve estetiğin temsidir. Bu nedenle güzellik temasına ait düşünceler türküler üzerinden değerlendirilebilmektedir. Güzellik kavramı tarih boyunca pek çok alanın çalışma konusu olmuş türkülerde de bu kavram sıkça konu edilmiştir. Türkülerde güzellik kavramı fiziki durumu tanımlayan kaş, göz, boy gibi unsurlarla veya ahlak, huy, erdem, zarafet gibi manevi değerler üzerinden değerlendirilmiştir. Türkülerde ele alınan güzellik unsuru yahut güzelliğe dair tutum, münferit bir beğeni olarak değerlendirilmekten ziyade halkın görüşünü yansıtmayı açısından önem arz eder. Türkülerde güzellik tasvir edilirken coğrafi bölgenin yapısından, doğa ve doğaya dair gerçekleşen olaylardan, belli bir konuda güzelliğiyle bilinen hayvanlar gibi pek çok benzetim unsurundan yararlanılmıştır. Türkülerde ele alınan güzellik görünen bir estetikten ibaret değildir. Türk kültürü güzelliği görünen ve görünmeyen alandaki tüm değerleri dikkate alarak tanımlamıştır. Çalışmada, kadınlar için söylenmiş türkülerde güzelliğe dair sözler incelenmiştir. Bu amaçla “güzel” kelimesi Türküpedia Türkü Ansiklopedisi’nde aratılmış olup toplam 1771 kayda ulaşılmıştır. Çalışmadaki örnekler Orta Anadolu yöresiyle sınırlandırılmıştır. Makalede, sınırı belirlenmiş alanda yer alan türkülerde kadın güzelliğine dair yaklaşımlar; boy, kaş, göz, huy, soy, süslenme ve denklik başlıkları altında ele alınmıştır. Çalışmanın amacı, Orta Anadolu yöresine ait türkülerde kadına dair güzellik unsurlarını incelemektir. Çalışmada, kadına dair güzellik algısının Orta Anadolu türkülerinde nasıl şekillendiği incelenmiştir. Ayrıca, kadınların beden ve manevi alandaki güzelliklerine yönelik kullanılan ifadeler, kültürel açıdan araştırılmıştır. Sonuç olarak çalışmada, Orta Anadolu yöresinin kadın güzelliğine dair yaklaşımı ortaya konmuş ve güzelliğin sadece fiziki görünümün ötesinde huy, ahlak, soy gibi kavramlarla da değişebildiği ya da desteklenebildiği ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: türkü, güzellik, boy-soy-huy, kaş-göz, denklik.

* Dr., Bağımsız Araştırmacı, Ankara/TÜRKİYE, baysal.busra.bb@gmail.com, Orcid: 0000-0002-5732-0676

THEMATIC ANALYSIS OF WOMEN'S BEAUTY IN CENTRAL ANATOLIAN FOLK SONGS

Abstract

Folk songs are folk poems sung with their own unique melody. Folk songs reflect the feelings, thoughts, values, and acceptances of the society they are created in. In folk songs, many subjects related to human life such as love, passion, sadness, longing, joy, and anger can be handled through individuals. The first of these individuals is women. Women are frequently included as subjects in folk songs. Sometimes, they are the subject of the love theme and the representation of a spouse, lover, an unrequited love; sometimes, they are the ones who are connected by blood ties such as mother, sibling, or child. They are the representation of beauty and aesthetics. For this reason, thoughts related to the theme of beauty can be evaluated through folk songs. The concept of beauty has been the subject of study in many fields throughout history, and this concept has also been frequently discussed in folk songs. In folk songs, the concept of beauty has been evaluated through elements such as eyebrows, eyes, and height that define physical condition, or through spiritual values such as morality, temperament, virtue, and elegance. The element of beauty or attitude towards beauty discussed in folk songs is important in terms of reflecting the public's opinion rather than being evaluated as an individual taste. While describing beauty in folk songs, many analogous elements such as the structure of the geographical region, nature and events related to nature, and animals known for their beauty on a certain subject have been utilized. The beauty discussed in folk songs is not limited to a visible aesthetic. Turkish culture defines beauty by considering all values in the visible and invisible areas. In the study, words about beauty in folk songs sung for women were examined. For this purpose, the word “beautiful” was searched in the Türküpedia Folk Song Encyclopedia and a total of 1771 records were reached. The examples in the study were limited to the Central Anatolia region. In the article, approaches to female beauty in folk songs located in the defined area were discussed under the titles of height, eyebrow, eye, temperament, lineage, adornment and equivalence. The aim of the study is to examine the beauty definitions about women in folk songs belonging to the Central Anatolia region. In the study, it was examined how the perception of beauty about women was shaped in Central Anatolian folk songs. In addition, the expressions used for the beauties of women in the physical and spiritual areas were investigated from a cultural perspective. As a result, the study has revealed the approach of the Central Anatolian region towards female beauty and revealed that beauty can change or be supported by concepts such as temperament, morality and lineage, beyond just physical appearance.

Keywords: folk song, beauty, stature-ancestry-temperature, eyebrow-eye, equivalence.

Giriş

“İnsanlık ortak yaşama deneyiminde biriktirdiklerini kuşaklar arasında aktarırken sözlü kültürün kodlarından, iletişim kanalları ve işlevsellik özelliklerinden istifade etmiştir” (Ersoy, 2009: 38). Türküler de işlevsel özellik taşıyan iletişim kanallarındandır. Türküler duyguların ezgili ve estetik ifadesidir. Nurettin Albayrak (2010: 537) türkü sözcüğünün Türk kelimesinin nispet i’si almasıyla “türkü” şekline geldiğini ve Anadolu Türk edebiyatında ilk örneği 16. yy’da görülen türkülerin düzenleyicisinin çoğunlukla bilinmediğini belirtir. Ali Yakıcı (2013: 70) ise türkülerin tarihini Türk tarihinin oluşum dönemlerine dayandırır. Türkülerin doğuşunu ozanlık geleneğinin de doğuşunda etkili olan av, sığır, şölen gibi mitolojik törenlerde arar. Kam, baksı, şaman gibi sanatçıların tören anında söyledikleri ölçülü ve ezgili sözlerin ilk türkü örnekleri olarak kabul edilebileceğini belirtir. Pertev Naili Boratav (1995: 150) Türk sözlü geleneğinde bir ezgi ile söylenen halk şiirlerinin her çeşidi için türkü adını kullanır ve “düzenleyicisi bilinmeyen, halkın sözlü geleneğinde oluşup gelişen, çağdan çağa ve yerden yere, içeriğinde olsun biçiminde olsun değişikliklere uğrayabilen, her zaman bir ezgiye koşulmuş olarak söylenen şiirler” diye tanımlar. Türküleri lirik, taşlama yergi ve güldürü türküleri, anlatı türküleri, iş türküleri, tören türküleri, oyun ve dans türküleri olarak çeşitlere ayırır. Şükrü Elçin (1981: 189) türküleri, herkesin anlayabileceği ortak, sade ve tabii bir dille, hece vezni ile mâni ya da koşma tiplerine bağlı olarak söylenen veya yazılan, aruzla yazılmış örnekleri de bulunan, başlangıçta ferdî karakter taşıyan; ancak daha sonra zamana ve muhite bağlı olarak anonimleşen nakaratlı ya da nakaratsız manzumeler olarak tanımlar. M. Öcal Oğuz (2001: 16) ise türkülerin Türklere mahsus ezgiler olup bir nazım şekli veya nazım türünün adı olmadığını ifade eder. Türküler ele aldığı konu ne olursa olsun duygu temelli sözlü ve ezgili halk ürünleridir.

Türküler belli bir olayın, günlük yaşamın herhangi bir kesitinin, övgü, yergi ya da açıkça ifade edilmesi hoş karşılanmayan duyguların ifade edilme aracı olabilir. “Türküler mevcut semboller yoluyla günlük dilden ayrı bir dil ve ifade biçimi kazanır ve böylece daha etkili bir şiirsel dile sahip olur” (Mirzaoğlu, 2015: 36). Türkülerin ezgili bir yapıya sahip olması ise onu daha tesirli hale getirmektedir. Türküler içinde yaşanan toplumun ilgisini, kutsalını, tabusunu, değerini yansıtır. Bu anlamda; türkülerde aşk, sevgi, korku, yergi, hüzn gibi duygular yer bulur. Türkülerle birlikte olaylar karşısındaki duyuş, düşünce, tutum da aktarılır. Bu nedenle türküler bir milletin kimliğini taşır ve bu kimliği aynı zamanda aktarır.

Türk kimliğinin taşıyıcısı olarak Türk’e mahsus ezgilerde kadın önemli bir yer tutar. O, en küçük toplumsal kurum olan ailenin yapı taşı olmakla birlikte, toplumsal, kültürel, sanatsal ve politik alan vb. pek çok yerde faaliyet göstermiştir. Kadın, Türk kültüründe üstlendiği rollerle başta aile olmak üzere toplum içinde düzeni sağlamak, kültür mirasını yaşatmak, kültür ve değer aktarımını yapmak, ekonomik ve sanatsal faaliyetlerde bulunmak gibi önemli görevler üstlenmiştir. Bu roller sosyal yaşamın aynası olan türkülerde de yer bulmuştur.

Bu çalışmada, kadın konusunu işleyen türkülerde güzelliğe dair ifadeler tematik olarak incelenmiştir. Çalışmada doküman analizi yöntemi kullanılmış, türkü örnekleri Repertükül/Repertuar Türküleri Külliyyatı / Türküpedia Türkü Ansiklopedisi’nden seçilmiştir. Türküpedia Türkü Ansiklopedisi TRT repertuarını temel alarak oluşturulmuş halk müziğinin, dolayısıyla halk kültürünün çeşitliliğini, zenginliğini ortaya koyan dijital bir kaynaktır. Sitede kırık havalar, oyun havaları, uzun havalar repertuar dışı, yani bestelenmiş türküler yer almaktadır. Bu nedenle ele alınan örnekler anonim yahut bestelenmiş eserlerden oluşmaktadır. Sitede bu başlıklara yardımcı olan biyografiler, terimler, yöreler, makamsal diziler, çalgılar, türkü sözleri, türkü öyküleri ve makaleler sekmeleri bulunmaktadır. Burada türkülerin repertuar numarası, yöresi, kaynak kişisi, derleyen, notaya alan, icra eden, makamsal dizisi, konusu, türü gibi pek çok bilgiye ulaşılabilir. Siteye yeni derlenmiş olan türküler kaydedilebilmektedir. Türküler eski ve bugünkü halleriyle ses kayıtları vasıtasıyla dinlenebilmektedir. Türküpedia Türkü Ansiklopedisi yeni yapılan eklemelerle canlılığını koruyan bu sayede Türk kültürüne aktif olarak hizmet eden dijital bir kaynaktır. Sitenin dijital ansiklopedik bir kaynak olması, sitenin erişilebilirliğine ve siteye sürekli olarak katkı sağlanmasına da olanak tanımıştır. Böylece dijital bir türkü belleği oluşmuş halk müziğinin ve halk kültürünün tanıtımına, erişimine ve geleceğe taşınmasına katkı sağlanmıştır.

Burada hızlı arama butonu ile aranacak içeriğe erişilebilmektedir. Türküpedia Türkü Ansiklopedisi'nde "güzel" kelimesi aratılarak toplamda 1771 kayıttan Orta Anadolu yöresine ait türküler taranmış ve incelenmiştir. İncelenen türkü örneklerindeki güzelliğe ait bulgular boy, kaş-göz, huy-soy, süslenme, denklik ve diğer unsurlar başlıklarıyla kategorize edilmiştir. Ele alınan örnekler konu bakımından aşk, sevdâ temalı lirik türkülerdir. Türkü örnekleri; Ankara, Konya, Eskişehir, Kırşehir, Nevşehir, Yozgat, Kayseri, Niğde, Sivas, Karaman, Kırıkkale, Çankırı ilerini kapsayan Orta Anadolu yöresiyle sınırlandırılmıştır. Türk kültür dairesinde türkülerin geçmiş, şimdi ve geleceğin yansıdığı bir alan olarak düşünüldüğünde toplumun kadına dair düşüncelerinin izdüşümü olan türkülerin incelenmesi ve yorumlanması bir kat daha önemli hâle gelir. Bu nedenle bu çalışmanın amacı, belirlenmiş konular özelinde Orta Anadolu türkülerinde kadının güzelliğine dair türkü örneklerini tespit etmek ve bilimsel çalışmalar ekseninde yorumlamaktır.

1. Güzelliğe Dair

Şemseddin Sami (2010: 76) Kâmûs-ı Türkî'de güzel kelimesini iyi, hoş; şekil ve sureti Çalab takdiri olarak değerlendirirken, TDK Güncel Sözlük "göze ve kulağa hoş gelen, hayranlık uyandıran, çirkin karşıtı" olarak tanımlar (URL-1). Güzel kavramı keskin bir şekilde sınırları olan, belli bir tanım üzerinden değerlendirilen bir kavram değildir. Güzel kişiye, mekâna, zamana, beğeniye dolayısıyla duygulara, kişinin ahlak ve olgunluk seviyesine göre farklı şekillerde değerlendirilebilir. "Güzel nedir?" sorusu felsefe bilimiyle ilgilenenlerin ilgi alanına girmektedir.

Güzelliği felsefe biliminin konusu olarak ilk defa ele alan Platon, onu önce iyilik, doğruluk gibi etik değerler üzerinden açıklayıp daha sonra geometrik oranlara dayalı fikirlere göre anlamlandırırken (Tunalı, 2001: 144); Çiçero ve Aristoteles güzelliği simetri, oran, düzen açısından değerlendirmişlerdir. Çiçero'ya göre güzellik "bedendeki belirli bir simetri ve renk hoşluğu" ifade ederken Aristoteles onu "düzen, oran ve açıklık" düşüncesiyle değerlendirmiştir (Öğdül, 2010: 9; Ziss, 2009: 155). Nihayetinde güzellik kavramının değerlendirildiği Estetik Felsefesi içinde, "güzellik" ahlaki erdemlerle ilgili ruh (davranış) güzelliğiyle, estetik ölçülerinin denge içinde bütünlük taşıması şeklinde yorumlanmıştır (Ergenekon, 2002: 13).

Güzellik konusu, tasavvuf anlayışı içinde de önemli bir yer tutar. Tasavvufi anlayışa göre güzellik, insan üzerinde derin bir etki bırakan, ruh dünyamıza etki eden, bu etkiyle birlikte içsel bir değişim yaratma potansiyeline sahip olan bir alandır. İnsanlar üzerinde böylesi etkili olan bu kavramla yüzyıllar boyunca ilgilenilmiştir. İlim adamları, güzelliğin anlamını, kendi anlayışları ve sezgileri doğrultusunda farklı şekillerde yorumlamışlardır. Tasavvufta güzellik, genellikle akıl yoluyla anlaşılabilen bir alandan ziyade, duysal, ruhsal ve manevi bir perspektiften, gönül, aşk ve iman gibi yollarla anlaşılabilecek bir kavram olarak görülmüştür.

Dünyada gözlemlenen her güzellik, mutlak güzellik olarak kabul edilen Hakk'ın bir tezahürüdür, çünkü gerçek ve eksiksiz güzellik yalnızca yaratıcıda bulunur. O, yaratmış olduğu her şeyde güzelliğini yansıtmaktadır. "Yaratılmışlar âlemindeki bütün güzellikler Allah'ın cemâl sıfatının tecellileridir. Nitekim Müslim'den rivayet edilen bir hadiste, "Allah güzeldir, güzelliği sever" buyurularak bütün güzelliklerin kaynağının Allah olduğuna işaret edilmiştir" (Beşer, 2010: 179).

Aynı zamanda yaşamda meydana gelen doğa olayları, insan eliyle yaratılmış sanat eserleri ve diğer yapılar, "güzel" olarak değerlendirilen her şey, yaratıcının "bezm-i elest" te görüldüğüne inanılan mutlak güzelliğini insanlara hatırlattığı ve güzellikle birlikte gelen o duyguyu hissettirdiği için bu şekilde adlandırılmaktadır (Yavuz, 1992: 106-108). Bu anlamda güzel olarak tanımlananlar Hakk'ın güzelliğini gören insanın bu güzelliği taşıması ve oluşturduğu nesnelere bunu aktarmasıyla meydana gelir. Böylece eşref-i mahlûkat olan insan yaratıcısına yaklaştıkça, dolayısıyla kendisini bulmuş, özüne dönmüş olur.

Türkülerin oluşturucusunun insan olduğu ve insanın, toplumun şekillendirdiği ve etkilediği her türlü olay ve olguda yer aldığı göz önüne alındığında, yukarıda ele alınan güzellik ve güzelliğe dair yaklaşımlarla doğrudan ilişki içerisinde olduğu söylenebilir. Türkülerde kadına dair güzellik anlayışı fiziksel bir tanımlamayla sınırlı değildir. Kadının güzel olarak görülmesinde ve güzelleşmesinde duygusu, manevi alanı, toplumsal yönü vb. alanlar son derece önemlidir. Bunun yanında türküler, asırlardır halkın duygularını, düşüncelerini ve değerlerini, yasaklarını, hassasiyetini en iyi şekilde yansıtan ifade biçimlerinden biri olmuştur.

Kadınlar, türkülerde çoğunlukla estetik yönüyle hem manevi hem de fiziki güzellikleriyle betimlenmiştir. Bu nedenle “gül endam, kalem kaş, ay yüz, ela ve ceylan göz, fındık gibi burun, kahve fincanı gibi ağız, karabiber, kömür gözler, sırma saçlar, alma yanaklar ve inci dişler” gibi benzetimler türkü metinlerinde sıkça karşılaşılan sembollerdir (Erdal, 2011: 43). Güzellik, temasının kadın üzerinden işlendiği türkülerde fiziki güzellik kadının zarafeti, sevgisi, sadakati, fedakârlığı, ahlak güzelliği vb. faziletlerle bütünleşmiştir. Bu güzellik anlayışının oluşması ve olgunlaşmasında felsefe ve tasavvufun güzelliğe dair yaklaşımının etkisi olduğu düşünülebilir. Tasavvufi anlamda Allah’ın mutlak güzelliği, yaratılan her şeyde, özellikle de insanın ruhunda ve davranışlarında tecelli eder. Kadın, bu anlamda ilahi sanatla iç içe güzellik taşıyan bir varlık olarak düşünülebilir. Bu durum estetiğe dair felsefi görüşteki, bütün güzellik anlayışına da hizmet eder.

Çalışmada Orta Anadolu yöresine ait eserlerde kadını konu alan örnekler, aşk temalı lirik türkülerdir. Bu türkülerde güzellik unsurları çok çeşitlidir. Burada tüm güzellik unsurlarını işlemek yerine anlaşılabilirliğe hizmet edecek düzeyde konu ve örnek incelenmiştir. Bu amaçla boy, kaş-göz, huy-soy, süslenme, güzelliğin tamamlayıcısı olarak denklik ve güzelliğe etki eden diğer unsurlar başlıkları oluşturulmuştur.

1.1. Güzelliğin Fiziki Temsili: Boy

Türkülerde işlenen temalar, ortaya çıktıkları toplumun hem olumlu hem de olumsuz tüm yönleriyle birlikte, duygularını, düşüncelerini, eleştirilerini ve beğenilerini yansıtarak, toplumun kültürel ve sosyal yapısına dair önemli ipuçları sunar. Onların yoğun duygulanım neticesinde yakılmış yahut kaleme alınmış olması insanların bu samimi duyguları daha kolay bir şekilde hissedebilmelerine olanak sağlar. Bu anlamda türkülerde güzelliğe dair işlenen konular türkünün oluşturucusu ile birlikte mensubu olduğu toplumun genel kanısını da yansıtır.

Türkülerde kadının güzellik unsuru olarak boy temasının sıkça işlendiği görülür. Uzun boy, güzellik unsurlarının başında gelmektedir. Boyun uzun olması kadının zarafetini artırırken, estetik, biçimli bir beden tahayyülünü de oluşturur. Bu nedenle türkülerde çoğu zaman “suna boylu”, “servi boy”, “fidan boy”, “usul boy” gibi övgü ifadelerine rastlanır.

Ankara yöresine ait türküde boy, “uzun” olarak tasvir edilmiş güzellik ise tamamlayıcı unsurlarla desteklenmiştir.

Fadime boyun uzun
Alırım seni güzün
Gül sinenin üstünde (yandım arapoğlu)
Altınlar düzüm düzüm (sallan bize doğru) (URL-2).

TDK Güncel Sözlükte (URL-3) sine, “göğüs, bağır, gönül, yürek” olarak tanımlanmıştır. Buradaki sine, “göğüs” anlamıyla kullanılmış olacaktır ki “gül” sıfatıyla desteklenmesi bu ihtimali kuvvetlendirir. Güle benzetilen sinenin üzerinde Türk kültüründe önemli bir yer tutan altının dizi dizi sıralanmış olması ise var olan güzelliğin kıymetli bir süs aracı olan altınla tamamlanmasını sağlamıştır. Bu şekilde dörtlük, her yönden tamamlanmış bütün bir güzellik tasavvuru oluşturur. Dörtlüğün ikinci dizesi ise bir temenniden ziyade kesinleşmiş bir kararı işaret eder. Bu anlamda tasvir edilen güzellik unsurlarının âşığı harekete geçiren bir motivasyon kaynağı olduğu çıkarımı yapılabilir.

Boy güzelliğini konu alan bir diğer örnek Eskişehir yöresine aittir.

Yürü dilber yürü saçın saz gibi
Yürüyüşün gelin değil kız gibi (vay)
Suna boylarına kurban olduğum
Aldadışın edalica naz gibi (vay).
Armut dalda gül bahçede sallanır vay
Şeker olur yere düşer ballanır vay
Sevdiğim de fidan gibi sallanır
Sallanan boyuna kurban olayım vay
Yandan bakışın kaş göz atışın
Dünya malı değer çalım satışın (URL-4).

Burada boy güzelliğinin yanında fiziki güzelliğe etki edecek diğer unsurlar için de ipucu verilmiştir. “Saçın saz gibi” sözü saçın uzunluğunu ima eden bir ifade olarak düşünülebileceği gibi aynı zamanda saçın rengini de çağrıştırabilir. Her iki ihtimali de barındıran saça dair bu söz, onun güzelliğini tasvir etmek için kullanılmıştır. Güzelliğe etki eden bir diğer unsur yürüyüşün gelini değil kızı andırmasıdır. Türk kültüründe kız çoğunlukla gençliği, saflığı, temizliği, tazeliği, üretkenliği dolayısıyla güzelliği çağrıştırdığı için türküyü yakan kişinin düşüncesine göre kızın, geline nazaran yürüyüşü daha alımlıdır.

Güzelliği oluşturmaktan ziyade güzelliğe etki eden bir diğer unsur “naz” kavramıdır. Naz fazla olmadığı müddetçe kişinin etki alanını artırarak güzelliği perçinler. Burada kişinin âşığını aldatmasının, kandırmasının amacının nazlanmak olduğu düşünülür. Çünkü âşığa göre onun aldatmasında dahi bir eda bulunmaktadır. Âşığın bakışıyla kadının âşığına nazlanmasını destekleyecek bir diğer güzellik unsuru yan bakış, kaş göz atıştır. Kadının âşığına doğrudan değil de yan bakması, sembolik bir anlaşıma dili oluşturması bakımından kaş göz atması ona dair sevgiyi artıracak hareketler olarak değerlendirilebilir. Yine çalım satması da “kurulup büyüklük taslamak” anlamında naz olarak değerlendirilebilecek bir harekettir (URL-5).

Türkünün çalışmaya alınan metnine bakıldığında âşık olan erkeğin gözünden sevdiği kadının yürüyüşünün kendisinde uyandırdığı duygular ve bu yürüyüşü destekleyecek güzellik unsurlarının anlatıldığı görülür. Çünkü bütün sözler dinleyici ya da okuyucunun zihninde bir yürüyüş sahnesini anımsatır. Türküdeki boy güzelliğini ifade edecek sözlerle bakıldığında kadının suna boylu olduğu, fidan gibi sallandığı görülür. Suna boylu ifadesi zarif bir görünümde olan uzun boyu tanımlamak için kullanılır. “Sevdiğim de fidan gibi sallanır.” dizesi de yine kadının boy güzelliğinin yürüyüşüyle de desteklendiği hissettirilir.

Başka bir örnekte boy, reyhan dalına benzetilir:

Odana serdim halı
Boyun ireyhan dalı
Gören maşallah dişin
Kimin var böyle yâri (URL-6).

Reyhan uzunluğundan ziyade hoş kokusuyla bilinen bir bitkidir. Dörtlükte boyun reyhan dalına benzetilmesinden sonra âşığın, sevdiği kişiyi görenlerden “maşallah” denilmesini istemesi onun boyunun da güzel olarak görüldüğünü ortaya koyar. Son satırda böyle güzel bir yârin de sadece kendisinde olduğunu ifade etmesi onun kem gözlerden sakınılması gereken kıymetli bir kişi olduğunu belli eder.

Orta Anadolu’da Niğde yöresine ait türküde boy, uzun sıfatıyla tanımlanmıştır:

(aman) Çıkıp çıkıp ta gayabâşı gezmeli
İnip gırbağın da bade süzmeli
(aman) Hep gara peçeli de sarı yazmalı
Uzun boylu güzeli var Niğde’nin (ey ey ey) (URL-7).

Dörtlüğün ilk iki dizesine bakıldığında açık alandaki hareket halinin anlatıldığı görülür. Son iki satır ise Niğde güzellerinin “gara peçe” ve “sarı yazma” olarak belirtilen dış giyimleriyle birlikte uzun boylu olduklarını açıklar.

Çankırı yöresine ait türküde ise boya, yukarıda ele alınmış olan diğer örneklerden farklı bir şekilde yaklaşmıştır:

Leblebi koydum tasa (gız annem)
Doldurdum basa basa (gız annem de)
Benim yârim çok güzel (gız annem)
Azıcık boydan gısa (gız annem) (URL-8).

Burada âşık sevdiğinin çok güzel olduğundan emindir. Ancak “açık sözlülükle” boyunun kısa olduğunu belirtir. Burada belirtilen miktar ifadesi “azıcık” oldukça önemlidir (Bayraktar, 2022: 153). Çünkü âşık, azıcık ifadesiyle sevdiğinin boyunun aslında çok da kısa olmadığını ve bu durumun, onun güzelliğinin ölçüsüne olumsuz anlamda bir zarar vermeyeceğini ifade eder.

Kırıkkale’ye ait bir türküde ise boy menekşeye benzetilmiştir:

Allar geymiş ne yakışır Ayşe’ye
 Boyun benzettim mor menevşeye (vay vay)
 (Amanın ninnah ninnah esmerim vay vay)
 İnsaf et de bir kere gel köşeye
 Vermem seni yad ellere ellere (vay vay)
 (Amanın ninnah ninnah esmerim vay vay) (URL-9).

Menekşe kısa boylu, hoş kokulu, canlı renklere sahip kısa boylu bir çiçektir. Menekşenin başının “yere dönük olması utangaçlığı” sembolize edebilir (Çelebioğlu, 2016: 181). Burada boyun menekşeye benzetilmesi ve sonrasında âşığın, sevdiğinden insaf dilemesi, onun kendisine çok da umut vermediğinin göstergesi olarak yorumlanabilir.

Sivas yöresine ait bir türküde boy tasviri, ağaç benzetmesiyle yapılmıştır:

Dama çıkma üşürsün (gelin)
 Güzellikte menşursun (canım)
 Çok da çirkin huyun var (n’idem)
 El inen konuşursun (aman)
 Bir incecik boyun var (gelin)
 Fındık çıbığı gibi (aman)
 Eğil bir yol öpem yar (aman)
 Öyle duruşun gibi (gelin)...
 Sarışın sarısın (gelin)
 Sen bir kavak dalısın (canım)
 Sana çirkin demişler (n’idem)
 Sen gönlümün malısın (canım)
 (bizim köyün gülüsün) (URL-10).

Türkünün sözlerine bütün olarak bakıldığında sevdiğinden karşılık alamamış bir âşığın yine de sevdiği kadından vazgeçmeyişi anlattığı görülür. Burada yer verilen ifadelerden sevilen kişinin âşığın köyünden olduğu, sarışın olduğu, âşığın fikrinde güzellikte meşhur olduğu ancak başka kimselerin sevilen kadın için çirkin dedikleri açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Boy benzetmesi için kullanılan ifadelerden ilki fındık çubuğudur. Fındık çubukları ince, uzun ve düzgün yapısıyla dikkat çekerler. İkinci benzetme unsuru ise kavak dalıdır. Kavak dalı da uzun ve göğe doğru uzayan yapısıyla dikkat çeker. Bu durum seven ve sevilen açısından düşünüldüğünde sevilen kişinin âşığına karşılık vermemesi olarak düşünülebilir.

Nasip olsa gine gitsem yaylaya
 Doya doya baksam suna boyluya
 Senin için yalvarayım Mevla’ya
 Belki seni bana yazar yaradan (URL-11).

Sivas yöresine ait türküde henüz kavuşulmamış bir aşk hikâyesi anlatılır. Burada sevgilinin boyu için “suna” benzetmesi yapılır. “Suna, genellikle seherde, sabah vakti, şafak sökünce ve göl kenarında tasvir edilir. Kenarda süzülmesi, yüzmeye durması, çırpını çırpını kenara çıkması ile sembolik anlamlar kazanmış her bir davranışı sevgilinin bir davranışına benzetilmiştir” (Yılmaz, 2011: 236). Burada “suna boy” fiziksel güzellik ve zarafet anlamı taşımaktadır. Üçüncü satır sevgiliye kavuşmak için bir çaba olduğunu gösterirken aynı zamanda “kader” kavramının varlığını “Mevla’ya yalvarmak” ifadesiyle hissettirir. Son satır da umudun baki olduğunu ifade eder.

Ankara yöresine ait türküde güzelliğin boy uzunluğuyla özdeşleştirildiği görülür:

Armut alçak olur mu da
 Dibi burçak olur mu
 Güzel güzel kızların da
 Boyu alçak olur mu (URL-12).

Türkü vermek istediği mesajı ilk dizeden son dizeye kadar sürdürür. İlk dize bir sorgulamayla başlar. Soru soruluyor gibi görünse de aslında maksat cevabı bilenen ancak olmaması gereken bir duruma dikkat çekmektir. Üçüncü ve dördüncü dizede türküyü söyleyen kişi için idealize edilmiş güzel tahayyülünde güzel kızların boylarının kısa olmaması gerekmektedir. Bu örnek toplumun ideal güzellik anlayışını yansıtmayı bakımından dikkat çekicidir.

1.2.Kaşların Kara Kara, Gözlerin Derde Çare: Güzelliğin Vurgusu Olarak Kaş ve Göz

Türkülerde kaşın ve gözün çoğunlukla birbirinin tamamlayıcısı olarak ifade edildiği görülür. Güzelliğin bir parçası olan kaş ve göz; kemana, ceylana, yaya, hilale, kömüre, şahine benzetilmiştir. Benzetilmedeki temel amaç bazen kaş veya gözün şeklinin altının çizilmesiyle bazen de etkileyciliğinin vurgulanmasıdır. Her iki durumda da kasıt, güzelliği vurgulamaktır.

Ağ Gelin de indi m'ola yayladan (Ağ Gelin)
Kaşın değil gözün beni ağladan (Ağ Gelin)
Bu güzellik sana kadir Mevla'dan (Ağ Gelin)
Alırım ahdımı da koymam kız sende (Ağ Gelin) (URL-13).

Yozgat yöresine ait gelin çıkarma havası olan “ağ gelin” uzun havasında kaş ve göz, hüznün temasıyla birlikte işlenmiştir. Kaştan ziyade gözün ön plana çıkarılması da kişinin bakışlarındaki hüznün karşılıkta aktarılması sebebiyledir. Güzelliğin ağ geline kadir Mevla'dan bahsedilmiş olması ilahi bir lütuf olarak değerlendirilebilir. Çünkü bu güzellik giyimle, fiziki olgunlaşmayla değil ezelden Tanrı tarafından ağ geline verilmiştir. Bu anlamda dörtlükteki güzellik anlayışı tasavvuftaki güzelliğe dair bakış açısıyla kesişmiştir.

Karadır kaşların ela getirir
Bu güzellik başa bela getirir
(bu saz çalmak başa bela getirir)
Bu dil ilen bu til sende var iken
Ölmüş ölüleri dile getirir
Bu kaşınan bu göz sende var iken
Ölmüş ölüleri dile getirir. (URL-14).

Kara kelimesi, pek çok anlama sahip olmasının yanında, diğer anlamlarına kıyasla özellikle renk olarak daha yaygın kullanılması sebebiyle çoğu zaman kötü bir anlam çağırıştır. Kara sözcüğü kara gün, kara haber, kara yazı, karalar giymek gibi zaman, duyum, kader, eşyaya dair sözlerde olumsuzluk ifadesi olarak kullanılır. Kara sözcüğü “toprak, güç, kuvvet” anlamıyla maddi ve manevi dayanıklılık anlamı verirken aynı zamanda, “büyüklük, yükseklik, başatlık, bedbahtlık göstergesi” olarak da kullanılmıştır (Küçük, 2010: 190; Dilaçar, 1988: 15). Yukarıda geçen kara kelimesiye kaşın güzelliğini tanımlayan bir sıfat olarak verilmiştir. İkinci satırda verilen güzelliğin başa bela getireceği düşüncesiye kara kelimesinin ilk anlamıyla örtüşmüş olumsuz bir sonucu öngörmüştür. Dil ile tel, kaş ile göz birlikteliğinin de yine ölmüş ölüye can bahşedip konuşturacak kadar etkili olduğu ifade edilir. Sevgilinin kara renkli gözleri bazen de bir hayvan ile benzeşim kurularak anlatılmıştır.

Seyit Süleyman'ım ben de biçare
Yavru şahin gibi gözlerin kar
Tasvirini göndereyim hünkâra
Dünyada türemiş bir tane güzel (URL-15).

Ankara yöresine ait methiyede, Seyit Süleyman'ın sevdiğinin güzelliğinin karşısında çaresiz kaldığı anlaşılır. Bu durum aşkın ne kadar çok kuvvetli olduğuyla yorumlanabilir. İkinci satırda geçen “yavru şahin” benzetmesi hem sevgilinin yaş anlamında küçük oluşunu hem de gözlerin keskin bir görüşe sahip olduğunu ima eder. Gözlerin “kara” renkte olması da yine bakışların etkileyciliğini ve derinliğini anlatır. Son iki dize ise sevgilinin güzelliğinin ününün tüm dünya tarafından bilinmeye, dolayısıyla övülmeye layık olması ile açıklanabilir.

Kırşehir'e ait bir türküde de yine, kara kaşların güzelliğinden bahsedilirken gözlerin dertlere şifa kaynağı olarak tasvir edildiği görülür:

Kaşların kara kara (da amanın leyla leyla)
 Gözlerin derde çare (de eyle yârim eyle)
 Senin için yanarım (da amanın leyla leyla)
 Kerem misali nara (da böyle yârim böyle) (URL-16).

Erkek ağzıyla söylenmiş olan türkûde kaşların yine kara renkli olduğunun belirtilmesi bakışlara derinlik, dolayısıyla etki katmasıyla ilişkilendirilebilir. İkinci satırdaki gözlerin derde çare oluşu üçüncü satırda ifade edilen yanmak eyleminin tesellisi olarak düşünülebilir. Dördüncü ve son dize ise Kerem ile Aslı hikâyesine gönderme yapılmıştır. Burada Kerem'in Aslı için çektiği sıkıntıları sanatçı kendisiyle özdeşleştirmiştir. Sevilen kişiye hitaben Leyla denmesi de kadının gerçek adı olmayıp temsili bir isim gibi düşünülebilir. Yine burada da Kerem ile Aslı çifti gibi Leyla ile Mecnun benzerliği aranabilir. Leyla ifadesi, Leyla ile Mecnun hikâyesinde geçen aşka, bu aşk için yaşanan zorluğa gönderme olarak yorumlanabilir.

Gözleri “kömür” sıfatıyla metheden bir başka türkû Yozgat yöresine aittir:

Güneşten mi koptun nurdan mı geldin
 Kömür gözlüm bu güzellik nereden
 Anadan babadan soydan mı aldın
 Kömür gözlüm bu güzellik nereden
 Kaplani'nin olur musun cananı
 Dizinin dibinde geçsin her anı
 Bakıp da aynaya kendini tanı
 Kömür gözlüm bu güzellik nereden (URL-17).

Türkûnün bütününe bakıldığında fiziki güzelliğin övüldüğü görülür. Burada âşığın sevdiğini güneş, nur gibi doğal ve doğaüstü kavramlarla övmüş olması onun güzelliğinde ilahi bir hikmet aramasıyla da ilişkilendirilebilir. Nitekim âşık, sürekli sevdiğinin güzelliğinin kaynağını araştırmaktadır. Kaplani'nin temennisi ise ömrünün cananının dizinin dibinde geçmesidir.

Türkülerde gözler ve kaşlar bazı benzetme unsurlarıyla birlikte tasvir edilir. Bunlardan ikisi ceylan (gibi) bakış ve keman (gibi) kaşır:

Bir yanardağ gibi çıktın karşıma
 O gözler o bakış ceylan gibidir
 Bilmedim ne imiş gelen başıma
 Sam gibi kavurup yaksa yeridir
 Kirpikler sürmeli kaşlar kemandır
 Serpilen benleri birer nişandır
 Sohbeti bir başka kendi yamandır
 Gönlüme fermanlar yazsa yeridir (URL-18).

Sivas yöresinden methiye türüne ait türkûde beklenmedik bir şekilde karşılaşılan bir aşk hikâyesi tasvir edilir. İlk mısradaki “yanardağ” sözcüğü hem yakıcı, acı verici hem de görkemli bir şekilde yaşanan aşk duygusunun ifadesi olarak düşünülebilir. Bu düşüncüyü “sam (yeli) gibi” benzetmesi de doğrular. Kuruluğu ve sıcaklığıyla bilinen sam yeli yakıcı etkiye sahiptir. Bu duruma sebep olsan ise sevilen kişinin ceylan gözleridir.

Ceylan; narin, alımlı, zarif yapıya sahip bir hayvandır. Gözlerinin iriliği, parlaklığı ve yürüyüşü sebebiyle benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Saz şairleri sevgiliyi ceylana kendilerini de avcıya benzeterek kaçan ceylanı avlayacaklarını ifade etmişlerdir. Ceylan bakışlı ifadesiyse süzgün ve tatlı bakışlı anlamında kullanılmaktadır (Albayrak, 2010: 101). Bu ifade Kırşehir yöresine ait türkûde geçen “Tatlı dilli güler yüzüm ey ceylan gözlüm.” dizesinde “ceylan gözlüm” benzetmesi için de geçerlidir (URL-19). Nitekim tatlı dil ve güler yüz ifadesi de anlamı pekiştirmiştir.

Süremelenmiş, dolayısıyla belirginliği artırılmış kirpikler kemana benzetilen ince, hilal şeklindeki yapısıyla yay ve ok benzerliği oluşturmuştur. Bu güzelliği, sevilen kişinin benleri ve hoş sohbeti de artırmaktadır. Benzer bir ifade Kırşehir yöresine ait bir türkûde “kirpiklerin oktur (yar yar) kaşın yay gibi, gözlerin aklımı (yar yar) etti zay gibi (URL-20)” ifadesinde ya da Konya yöresine ait

bir türküde “dere boyu taşlıdır (nazlı yar), ağlayan göz, yaşlıdır (bir danem), yenile bir yar sevdim (nazlı yar), o da hilal kaşlıdır (bir danem) (URL-21)” sözlerinde de görülmektedir.

Sürmeli gözlerin övüldüğü bir örnek de Konya yöresine aittir:

(Hey hey hey)
Bir taş attım alıca (edalım aman aman aman)
(Aman) bir kuş vurdum delice (vay vay)
Yenile bir yar sevdim (edalım aman aman aman)
(Aman) gözleri sürmelice (vay vay) (URL-22).

Türkünün bütününe bakıldığında sürekli bir hareket hali görülür. Taş atmak, kuş vurmak bu hareketin örneklerindendir. Türküdeki hareketlilik, âşığın sevgilisine karşı hissettiği coşkun aşk duygularıyla da ilişkilendirilebilir. Sevilenin gözlerinin sürmeli olması hem doğuştan kazanılmış bir güzellik olarak hem de sürme çekilerek güzelleştirilmiş bir göz olarak düşünülebilir. Bu durum da bakışların cazibesini artıran bir durumdur.

1.3. Haydan Olur, Huydan Olur (...) Bu Güzellik Soydan Olur: Huy ve Soy Kavramlarının Güzelliğe Katkısı

“İnsanın yaradılış ve ruh özelliklerinin, eğilimlerinin ve içgüdülerinin bütünü (URL-23)”, “insanın iyi veya kötü olarak vasıflandırılmasına yol açan manevî nitelikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya konan iradeli davranışlar bütünü (URL-24)” olarak tanımlanan huy, türkülerde işlenen konulardan birisidir. Gerçek yaşamın aynası olan türkülerde huy konusu gerçekçi bir bakış açısıyla ele alınmıştır.

İlk örnek Ankara yöresine aittir:
Karac’oğlan der ki yiğitler öğer
Açılmış meyvanın dalını eğer
Güzellik kıymatı bin altın eder
N’etmeli güzeli huy olmayınca (URL-25).

Dörtlükte Karacaoğlan’ın güzellik tanımının ölçütleri, fiziki güzellik ve huy güzelliği olarak açıkça ifade edilmiştir. İkinci dizedeki açılmış meyvenin dalının eğilmesi ise olgunluğa ulaşan meyve üzerinden olgun insanın ne yapması gerektiğine dair imada bulunur. Karacaoğlan fiziki güzelliğe bin altın paha biçer. Bin sayısı çokluğu ifade eder. Altın ise bu çokluğu daha da kıymetlendirir. Ancak son satırında tüm bu değerlerin huy güzelliği olmayınca işe yaramayacağını, huy güzelliğinin paha biçilmez olduğunu belirtir.

Konya yöresinden bir örnekte, sevgilinin güzellik kaynağının âşık tarafından araştırılmasıyla birlikte “huy” konusu irdelenir:

Haydan olur huydan olur
Arap atlar taydan olur
Bu güzellik soydan olur (URL-26).

İfadelere bakıldığında burada da yine bütün bir güzellikten bahsedilir. Bu güzellik Tanrı tarafından verilmiş olan, huydan gelmiş olan ve soydan gelmiş olan güzellik olarak tanımlanır. Benzetme unsuru olarak “Arap atı” ifadesi kullanılmıştır. Arap atları zeki, hassas, eğitim için uyumlu, genel manada da soylu hayvanlardır. Arap atının yavrusu olan tayın da bahsedilen özelliklere, çevresine ve yetiştirilmesine bağlı olarak sahip olacağı öngörülür. Nitekim soyu güzel olan bir kimse de aslına çekecektir. Güzellik sadece bugün var olan görüntüden ibaret değil aynı zamanda geçmişten gelen güzelliğin birikimidir.

Sivas yöresine ait türküde güzellik zahirî ve bâtını yönden ele alınmıştır:

Zeynep bu güzellik var mı soyunda
Elvan elvan güller biter bağında
Arife gününde bayram ayında
Zeynep’im Zeynep’im allı Zeynep’im
Beş köyün içinde şanlı Zeynep’im

Kangal'dan aşağı Mamaş'ın köyü
Derindir kuyusu serindir suyu
Güzeller içinde Zeynep'in huyu (URL-27).

Türküde Zeynep'in güzelliği soy, huy ve beden güzelliği perspektifinden anlatılmıştır. Soy güzelliği sonradan edinilmekten ziyade bahsedilmiş olan bir lütuf olarak algılanabileceği gibi kazanılmış bir değer, ailenin nesiller boyu toplumda oluşturduğu olumlu izlenimin yansıması olarak da düşünülebilir. İkinci satırdaki renkli ve çeşitli güllerin Zeynep'in bağında bitmesi Zeynep'in güzele layık olması ya da güzelliğini kendisinin temas ettiği yerlere yansıtması olarak değerlendirilebilir. Gülün güzelliğinin yanında “Allah'ın ve Allah'ın birliğinin sembolü olması (...) başka bir dini rivayette ise gülün Hz. Muhammed'in terinden doğduğu” inancıyla bağlantılı olarak gülün kutsal kabul edilmesi bir sonraki satırda yer verilen “arife günü, bayram ayı” ifadeleriyle örtüşür (Albayrak, 2010: 221). Bu ifadelerde de kutsallık ve güzellik terkibi görülebilir. “Türk halk kültüründe kırmızı (al) renk, aşk ve tutkuyu temsil eder (Türkyılmaz, 2024: 1364).” Al, kişiye güzellik katan, cazibesini artıran, kişiye canlı ve sağlıklı görünüm oluşturan bir unsurdur. Burada da “allı Zeynep'im” denilerek ona sahip olan anlamı ima edilmiştir.

“Beş köyün içinde şanlı” dizesi Zeynep'in etki alanının genişliğini gösterir. Köyler içinde şan kazanmak da iç ve dış güzelliğin soy ile desteklenmesi durumunda gerçekleşebileceği öngörülür. Son dize ise başka güzellerin de olmasına rağmen tüm bunların içinde Zeynep'in huyuyla ön plana çıkmış olmasının altını çizer. Tüm ifadeler göz önünde bulundurulduğunda âşığın gözünde, Zeynep'in güzelliğe dair tüm özelliklere sahip olduğu görülür.

Sivas yöresine ait “Giyinmiş kuşanmış ne güzel olmuş” türküsünde güzelliğe etki eden unsurlar çeşitlidir:

Karadır kaşların name getirir amon amon
Bu güzellik başa bela getirir amon amon
Ulu soylum amon amo
Bu salınma bu saltanat sende var amon amon
Ölmüş ölüleri cana getirir amon amon
Usul boylum amon amon. (URL-28).

Sivas yöresine ait türküde kadının soyunun yanında kara kaşları, usul boyu, bu boyla birlikte salınarak yürüdüğünde ortaya çıkan saltanat da övülmüştür. Türküde yer alan “ulu soylum” ifadesi kadının soyunda manevi bir gücü de ima etmektedir.

1.4. Çirkin Güzel Olur Mu? Sar'altın Takmaynan: Süslenme

İnsan fitrat olarak güzele ve güzelliğe meyilli olduğu için tarih boyunca güzelliğe etki eden her unsur önemsenmiştir. Bu nedenle güzelliği oluşturacak ya da güzelliğe katkı sağlayacak alanlar oluşturulmuştur. Süslenme de bunlardan birisidir. Süslenme yüzü renklendirecek unsurlarla gerçekleşebileceği gibi altın, gümüş, inciden mamul yüzük, bilezik, kolye gibi takılarla; yazma, şal, poşu türünden kıyafete dâhil edilebilecek parçalarla, broş, toka, halhal, kemer vb. türünden eşyalarla sağlanabilir.

“Takılar ilk olarak dinsel-büyüsel anlamlar taşımış, kabile simgeleri olarak kullanılmış, zamanla süslenme ve kötülüklerden korunma, güç ve statü sembolü ve yatırım aracı olma gibi nitelikler eklenmiştir. Takıların toplumsal inançlarla, geleneklerle veya tılsım ve tababetle bağlantı olarak kullanıldığı da görülmektedir” (Dikmen-Çetin 2012: 71-72). Bugün de takıların bu yönü nazar boncuklu takılarda, çeşitli enerjiler verdiğine inanılan taşlardan yapılmış süs eşyalarında, çeşitli olumsuz durumları engellediğine inanılan ağaçlardan yapılmış (iğde, iğde çekirdeği, çıtlık ağacı nazarı önler vb.) süs eşyalarında görülebilir. Bu anlamda süslenme konusunda yapılan hazırlıklar ve bu yöndeki inanışların görünenin ötesinde işlevsel bir amacı olduğu da anlaşılır.

Kadınlar süslenme konusunda erkeklere nazaran daha ön plandadırlar. Bu nedenle de türkülerde kadınların süslenmesine dair örnekler sık rastlanır. Süslenme unsurlarından birisi altındır:

Su gelir akmaynan
Kenarını yıkmaynan
Çirkin güzel olur mu (aman aman)
Sar'altın takmaynan (URL-29).

Kırşehir'e ait türküde süs unsuru doğrudan çirkinlik-güzellik temasıyla ele alınmıştır. Burada çirkinliğin en kıymetli ziynet eşyalarından olan sarı altınla dahi gizlenemeyeceği, dolayısıyla çirkinler için süslenmenin nafile bir eylem olduğu anlatılmıştır.

Bir diğer örnek Sivas yöresine aittir:
Ela göz üstüne eğmedir kaşı
Başına bağlamış bir telli poşu
Talibi Coşkun der bulunmaz eşi
Belki seni bana yazar yaradan (URL-30).

Türküde sevilen kişinin güzelliği somut olarak kaşı, gözü, telli poşusu üzerinden anlatılmıştır. İlk dizedeki ifadeler kaşı ve gözü uyum içinde bir güzellik oluşturan sevgilinin etkileyici bakışlarını anlatır. Bu bakışlara “telli poşu” da eklenince ortaya eşi bulunmaz bir güzellik çıkmıştır. Son satırdaki “belki” ifadesiyse kaderci bir bakış açısıyla umut etme ve ilahi takdire razı olma arasındaki duyguları açığa çıkarır. Talibi Coşkun'un isteği eşi olmayan sevdiğine kavuşmaktır.

Ankara yöresinde methiye türüne ait türkü örneğinde süslenme, inci mercan aracılığıyla anlatılmıştır:

Aslın paktır hiç kin yoktur özünde
İnciler dizilmiş gerdana güzel
İnci mercan kamer senin aynında
Dünyada türemiş bir tane güzel (URL-31).

Dörtlük, zahir ve bâtın yönden sevilenin güzelliğinden bahseder. İlk dizedeki “asıl” sözcüğü hem soy hem de yaratılıştan gelen huy, karakter olarak düşünülebilir. İki ihtimalde de sevilenin özünün paklığı ve saflığı anlatılır. Dörtlükte süs unsuru, gerdana takılmış incidir. Burada incinin gerdana takılmış olmasının altı çizilmiştir. Gerdan, yapı bakımından inceliği, görünüm açısından rengi itibarıyla zarıflık, dolayısıyla güzellik bildiren önemli bir güzellik unsurudur. “Gerdan” ve inci-mercanın bir araya getirilmesiyle birlikte bir güzellik portresi tasavvur edilmiştir. Bu unsurlar güzel üzerinde uyumlu bir şekilde görünmektedir ki “inci mercan kemer senin aynında” ifadesi kullanılmıştır. Son dizedeyse sevilenin güzelliğinin başka bir örneği olmadığından bahsedilmiştir.

1.5.Güzelliğin Tamamlayıcısı Olarak: Denklik

Türkülerde güzellik sadece zahirî bir bakışla ele alınmamış kişinin huyuna, soyuna, içinde bulunduğu ortama, muhatap olduğu kişilere de dikkat edilmiştir. Bu anlamda güzel olan kişinin, kendisine yakışır bir durumda olması beklenir. Bu durumda denklik kavramı ortaya çıkar. Türkülerde güzellik kavramı odağında denklik, şu şekillerde ele alınmıştır:

Meşeli dağlar meşeli (aman aman)
Dibinde halı döşeli (aman aman)
Kül oldum aşka da düşeli (aman aman)
Olmalı yar güzel olmalı (aman aman)
Bir güzel dengini bulmalı (URL-32).

Ankara yöresine ait türkü, güzelliği ve uzun ömrüyle ortaya çıkan meşe ve yine heybetli, güven veren, bir o kadar da erişilmesi güç olan dağ metaforuyla başlar. Bu ifadeler dinleyiciyi dizelerin sonundaki duruma hazırlamak için seçilmiş olabilir. İkinci mısra ilk mısradaki ifadelerin tamamlayıcısı olarak düzen, özen, kültür ve medeniyetin hâkim olduğu bir alan tasavvur eder. Üçüncü dizede esas konunun acı veren bir aşk olduğu olumsuz manada kullanılan “kül” ifadesinden anlaşılır. Dördüncü dize, sevilen kişinin seven kişiye göre beklentisini anlatır. Bu durum beklenti olarak anlaşılabilir gibi içinde bulunulan durumu kabullenememe manasını da taşıyabilir. Nitekim son dizede belirtilen güzelin dengini bulması gerektiğine dair belirtir, kabullenememe durumunu pekiştirir.

Aşağıdaki üç örnekte de eşler arasındaki uyumsuzluk iyi-kötü, güzel-çirkin, zıtlığında tartışılmıştır:

Ayınan doğar da gününen aşar
Zahide'mi görenin tebdili şaşar
İyinin kaderi kötüye düşer
Diken arasında kalmış gül gibi (URL-33).

Ne gezen bacalarda
Karanlık gecelerd
Nerde güzel gördüysem
Hep çirkin kocalarda (URL-34).

(Aman) galeden aşan geli
Al yeşil guşan geli
Gocan kötü sen güze
Gayret et boşan gelin (URL-35).

İlk örnekte eşler arasındaki uyumsuzluk “diken arasında kalmış gül gibi” ifadesiyle anlatılırken ikinci örnekteki uyumsuzluk “karanlık gecelerde bacalarda gezmek” durumuyla gerçekleşmemesi gereken bir olayın “ne gezen” denilerek sorgulanmasıyla hissettirilir. Üçüncü örnekte gerçekleşmiş olan durumun uyumsuz olduğu belirtilir. Geline gayret ederek boşaması tavsiye edilir.

Yozgat yöresine ait türküde güzel çirkin birlikteliğinin uyumsuzluğu anlatılır:

Güzeller de düşemiyor dengine
Döndü'm düzen vermiş gendi gendin
Gazansam gazansam versem Döndü'm
Harcadıkça eli olsam Döndü'nün (URL-36).

Türküde belirtilen “düşemiyor” ifadesi kişinin elinde olmayan sebeplerden dolayı maruz kalınan bir durumu ifade etmesi bakımından dikkat çekicidir. İkinci mısradaki ifadeler Döndü'nün güzelliğinin yanında kendi hayatını iyileştirecek, dengede tutacak bir olgunluğa sahip olduğunu hissettirir. Üçüncü mısra bir temenniyi ve bu temenninin gerçekleşmesi için gerekli olan gücün yeterliliğini, dolayısıyla Döndü'ye duyulan aşkın kuvvetini ima eder. Son dize ise fedakârlık ve yakınlık ifade eder.

Aşağıda yer alan örneklerden ilkinde denklik kavramı yaşıt olmayla ifade edilirken sonraki örnekler boy denkliğini vurgulamışlardır:

Enterim yeşil olsa edalım aman aman aman
Parası peşin olsa
Benim alacağım yar edalım aman aman aman
Ben ile yaşıt olsa (URL-37).

Ayaş yollarından aştım da geldim
Boyunu boyuma ölçtüm de geldi
Güzeller içinden seçtim de geldim (URL-38).

Bahçalarda gök hıyar
Boyu boyuma uyar
İkimiz de bir boyda
Ayırmaya kim kıyar (URL-39).

Irmak kenarı yılgın
Üç güzel sana vurğu
İkisi şöyle böyle
Biri boyuna uygun (URL-40).

Yukarıdaki örneklerde ifade edilen boy denkliği, fiziki bir denklikten ziyade yakışmak, uyumluluk olarak da düşünülebilir.

1.6. Güzelliğe Etki Eden Diğer Unsurlar

Güzelliği pek çok unsur etkilemektedir. Bakış, duruş, eda, salınış, saç, kâkül, hâl, tavır gibi pek çok unsur güzelliğe etki etmektedir. Bu unsurlardan birisi de mütebessim bir ifadedir:

Arpa (da) buğday çeç olur (he canım)
Güzeller güleç olur (çeç aman aman)
Güzellerin güleci (he canım)
Her derde ilaç olur (çeç aman) (URL-41).

Aman arpa buğday çeç olur
Aman güzeller güleç olu
Aman meyil verme güzele
Aman ayrılması güç olur (URL-42).

Orta Anadolu ve Yozgat'a ait iki türküde güzelliğe etki eden ortak payda güzellerin güleç olmasıdır. Tebessüm eden bir ifade karşındaki kişiyi de olumlu manada etkileyeceği için bulunduğu ortamın enerjisini pozitifçe çevirir. Bu anlamda güleçlik işlevseldir. İlk dördlükteki “her derde ilaç olur” ifadesi bu işlevselliği kanıtlar niteliktedir.

İkinci dördlükte de güzellik, güzelliğin tamamlayıcısı olarak güleçlik ve aşk anlatılır. Mütebessim bir ifade zaten güzel olan kişinin, etkisini daha da artıracığı için üçüncü mısradaki bu durumun yaşatabileceği aşk duygusunun kuvvetli olacağı ima edilir.

Koku ve renk güzellik unsuru olarak türkülerde de işlenmiştir:

Bir dal kestim meşeden
Yar geliyor köşeden
Rengini gülden almış
Kokusun menekşeden (URL-43).

Türküler genellikle doğa tasvirleriyle başlar ve sevgilinin güzelliği de doğa güzelliğinin bir benzeri, bir parçasıymış gibi betimlenir (Mirzaoğlu, 2010: 133). Orta Anadolu yöresine ait türküde de doğada güzelliği ile bilinen unsurlarla yârin güzelliği arasında özdeşlik kurulmuştur. Bunun için benzetme maksadıyla gül ve menekşe gibi çiçeklerden yararlanılmıştır. Gül, rengiyle cezbeden, kokusuyla etki bırakan “çiçeklerin sultanı”dır (Kurnaz, 1996: 220). Menekşe ise güzel görüntüsünün yanında ince yapısıyla hassasiyet gösterilerek yaklaşılması gereken hoş kokulu bir bitkidir. Yar da rengini gül kokusunu ise menekşeden almıştır.

Kırşehir yöresine ait türküde güzellik göz, burun, ağız üzerinden ifade edilmiştir:

Seni seven oğlan neylesin malı
Yumdukça gözünden döker mercanı
Burun fındık ağzı kahve fincanı
Şeker mi şerbet mi bal acem kızı (URL-44).

Dördlükte sevilen kişinin güzelliği methedilir. İlk dizede sevgiliye duyulan aşkın maddi değere sahip varlıklardan daha değerli olduğu belirtilerek, sevgiliye duyulan aşkın pahasız olduğu ima edilir. İkinci dizede sevgilinin gözlerinin güzelliği “mercan” metaforuyla anlatılır. Mercan, değerli parlak ve kıymetli bir taştır. Sevgilinin gözünden akan yaşlar da âşığı için mercan kadar kıymetlidir. Fındık aklı ilk olarak küçük bir yapıya sahip olmasıyla, kahve fincanı ise zarif görüntüsüyle gelir. Üçüncü satırdaki benzetme unsurları zarif yüz hatlarına sahip bir portre çizer. Son satırdaki şeker-şerbet-bal ifadesi de tatlılık, sevimlilikle birlikte sevgilinin güzelliğini destekleyecek ifadelerdir.

Sonuç

Güzel, her zaman aranan, güzellik ise çoğu zaman tercih edilendir. Türk kültüründe güzellik anlayışı fiziki alanla sınırlandırılmamıştır. Sözlü geleneğin estetik ifadesi olan türkülerde güzellik, kadın merkezinde sıkça işlenmiştir. Kadına dair fiziki güzellik unsurlarının ilki olan boy için, benzetme unsuru olarak doğada uzunluğuyla, zarafetiyle veya güzelliğiyle ünlenmiş; fidan, reyhan dalı, mor menekşe, fındık çubuğu, suna gibi bitki ve hayvanların kullanıldığı görülmüştür. Uzun boy güzel görülmekle birlikte reyhan dalı ve mor menekşenin yapı olarak uzun olmadığı dikkate

alındığında kişinin sevdiğine karşı hissettiği aşk duygusunun sevdiğini fiziki ve manevi anlamda her yönden tamamlanmış bir güzel olarak görmesine sebep olduğu anlaşılar. Güzellik unsuru olarak kaş ve gözün ele alındığı örneklerde şahin; ceylan, keman, yay, hilal, kömür gibi görünüm olarak kaş ve gözle benzerlik taşıyan unsurlar tercih edilmiştir. Renk olarak kara ve ela göze yer verilmiştir. Örneklerde yer verilen kaş ve göz tasvirlerine bakıldığında gözlerin ve kaşların, âşığı yakıp kavuran, dertlerine çare olan, ölümlere can verecek kadar etkileyici bir derinliğe sahip olduğu görülür. Gözün diğer güzellik unsurlarından farkı, duyguları karşıdaki kişiye aktarabilen bir köprü vazifesi görebilmesidir. O nedenle “kaşın değil gözün beni ağladan” ifadesine yer verilir. Bu anlamda gözlerin bazı türkülerde sözsüz iletişim vasıtası olduğu anlaşılmıştır. Bu örneklerde dikkat çeken başka bir husus güzel olmanın tahmin edildiği gibi tamamıyla iyi bir durum olmadığıyla ilişkilidir. Çünkü güzellik “başa bela getiren” bir unsur olarak da tanımlanır. Dolayısıyla güzelliğiyle dillere düşmüş kişinin diğerler kişilere nazaran toplum içinde daha dikkatli olması gerektiği anlaşılar.

Huy ve soy kavramları, fiziki varlığın ötesinde görünmeyen, mevcut şartlar içinde şekillenen, sonradan kazanılmamış, içine doğulmuş durumları yansıttığı için boy, kaş, göz gibi diğer kavramlara göre daha gerçekçi bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Burada ele alınan bazı örneklerde huy güzelliğinin beden güzelliğinden daha kıymetli olduğu, eğer kişi güzel ise de huy güzelliğinin onu diğer güzelliklerden bir adım öne çıkarabileceği ifade edilirken soy güzelliğinin güçlü bir güzellik kaynağı olduğu vurgulanır. Burada cisim ve ruh güzelliği karşılaştırmasında dikkat çekici husus, kişinin ruhu/huyu güzel olmadıkça, cisim güzelliğinin önemli olmamasıdır. Bu değerlendirmeden, Türk kültüründe ahlak güzelliğinin ve fiziki güzelliğin dengeli olarak birbirini tamamlaması beklenir, sonucu çıkarılabilir. Süslenme konusunda incelenen örneklerde dikkat çeken husus, hiçbir süsün, özne olan kadının sahip olduğu tek güzellik unsuru olmadığıyla ilgilidir. Yani kadının ela gözleri üstüne eğilen kaşları zaten uyum içerisinde bir güzellik oluşturmuştur. Âşığın yâri de başına telli poşu bağlayarak bu güzelliği süs unsuruyla pekiştirmiştir yahut âşığın sevdiği güzelin aslı zaten pakdır, inciler de güzel olan gerdana dizilerek var olan güzelliği ön plana çıkarmıştır. Bu nedenle incelenen ilk örnekte çirkinin sarı altın takma ile güzel olmayacağı bildirilmiştir.

Güzelliği pekiştiren öğelerden birisi de uyumdur. Bu nedenle ele alınan türkülerde güzelin dengi ile beraber olması beklenmiştir. Ancak denklik her zaman mümkün olmamıştır. Böylesi bir durumda türkülerde bu durum gerçekleşmemesi gereken ya da tavsiye verilerek düzeltilmesi gereken bir alan olarak görülmüştür. Bu nedenle de eleştirilmiştir. Sonuç olarak Orta Anadolu türkülerinde kadına dair güzellik unsurları incelendiğinde güzelliğin tek bir belirleyicisi olmadığı, fiziki ve ahlaki güzelliğin birbirini tamamlayarak bütün bir güzellik algısı oluşturduğu ve toplumdaki güzellik algısının da bu anlayışa göre şekillendiği ortaya çıkmıştır. Güzelliğin maddi ve manevi alan olarak her yönden tamamlanmış, eksiksiz bir şekilde var olmasını bekleyen halk duygularını, durumun uyumsuzluğunu belirten eleştirilerle dile getirmiştir.

Kaynaklar

- ALBAYRAK, N. (2010). *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Sözlüğü*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- BAYRAKTAR, D. (2022). “Dil ve Kültür Bağlamında Mânilerde Değerlerimiz Üzerine Bir İnceleme”. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 11, 145-157.
- BEŞER, F. (2010). “Süslenme” *İslam Ansiklopedisi*. C. 38, 178-180.
- BORATAV, P. N. (1995) *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- ÇELEBİOĞLU, A. (2016). “Klasik Türk Şiirinde Menekşe”. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*. S. 37, 161-182.
- DİKMEN, M., ÇETİN, K. (2012). “Klasik Türk Şiirinde Kadın Takı ve Aksesuarları”. *Bilig*, S. 61, 71-98.
- DİLAÇAR, A. (1988). *Kutadgu Bilig İncelemesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ELÇİN, Ş. (1981). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ERDAL, T. (2011). “Erkek Ağızlı Türkülerde Kadın İmajı”. *Folklor/Edebiyat*, C. 17, S. 65, 37-52.
- ERGENEKON, B. (2002), *Estetik Cerrahiye Başvurmanın Kültürel Nedenleri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- ERSOY, R. (2009). *Sözlü Tarih Folklor İlişkisi, Baraklar Örneği*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- KURNAZ, C. (1996). “Gül”, *İslam Ansiklopedisi*. C.14, 219-222.
- KÜÇÜK, S. (2010). “Eski Türk Kültüründe Renk Kavramı”. *Bilgi*, S. 54, 185-210.
- MİRZAOĞLU, F. G. (2010). “Lirik Türkülerde Kadın Tipleri”. *Türkbilig*, C. 11, S. 20, 127-164.
- MİRZAOĞLU, F. G. (2015). *Halk Türküleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- OĞUZ, M. Ö. (2001). *Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- ÖGDÜL, R. (2010), “Sanatta Güzel Beden”, *Sanat Dünyamız*. (Mart-Nisan), İstanbul: YKY.
- ŞEMSEDDİN S. (2010). *Kâmûs-ı Türkî*. (Hzl. Şaban Kurt), İstanbul: Çevik Matbaacılık.
- TUNALI, İ. (2001). *Eстетik*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- TÜRKYILMAZ, D. (2024). “Aşkın ve Ayrılığın Sessiz Dili: Türkülerde Mendilin Simgesel Yolculuğu”. *Akademik Dil Ve Edebiyat Dergisi*, C. 8, S. 3, 1358-1380.
- YAKICI, A. (2013). Halk Şiirinde “Türkü”. Ankara: Akçağ Yayınları.
- YAVUZ, Y. Ş. (1992). Bezm-i Elest. *İslam Ansiklopedisi*, C.6, 106-108.
- YILMAZ, A. M. (2011). “Sembolik ve Gerçek Anlamlarıyla Türkü Metinlerine Yansıyan Hayvanlar”. *Folklor/Edebiyat*, C. 17, S. 66, 229-250.
- ZISS, A. (2009). *Eстетik*. İstanbul: Hayalbaz Kitap.

İnternet Kaynakları

- URL-1: <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim: 12.12.2024)
- URL-2: <https://www.repertukul.com/DERE-GELİYOR-DERE-Arapoglu-2711> (Erişim: 13.12.2024)
- URL-3: <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim: 13.12.2024)
- URL-4: <https://www.repertukul.com/YURU-DILBER-YURU-SACIN-SAZ-GIBI-2594> (Erişim: 14.12.2024)
- URL-5: <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim: 14.12.2024)
- URL-6: <https://www.repertukul.com/ODANA-SERDIM-HALI-2956> (Erişim: 15.12.2024)
- URL 7: <https://www.repertukul.com/CIKIP-CIKIP-KAYABASI-GEZMELI-920> (Erişim: 15.12.2024)
- URL-8: <https://www.repertukul.com/leblebi-koydum-tasa-2319> (Erişim: 16.12.2024)
- URL-9: <https://www.repertukul.com/MENEVSE-KOYMUSLAR-GULUN-ADINI-1740> (Erişim: 17.12.2024)
- URL-10: <https://www.repertukul.com/DAMA-CIKMA-USURUN-3646> (Erişim: 17.12.2024)
- URL-11: <https://www.repertukul.com/NASIP-OLSA-GINE-GITSEM-YAYLAYA-309> (Erişim: 18.12.2024)
- URL-12: <https://www.repertukul.com/ARMUT-ALCAK-OLUR-MU-4497> (Erişim: 18.12.2024)
- URL-13: <https://www.repertukul.com/AG-GELIN-DE-INDI-M-OLA-YAYLADAN-13> (Erişim: 22.12.2024)
- URL-14: <https://www.repertukul.com/KARADIR-KASLARIN-ELA-GETIRIR-866> (Erişim: 24.12.2024)
- URL-15: <https://www.repertukul.com/ASLIN-PAKTIR-HIC-KIN-YOKTUR-OZUNDE-2902> (Erişim: 24.12.2024)
- URL-16: <https://www.repertukul.com/SEVDA-GITMIYOR-SERDE-1660> (Erişim: 27.12.2024)
- URL-17: <https://www.repertukul.com/GUNESTEN-MI-KOPTUN-NURDAN-MI-GELDIN-5154> (Erişim: 27.12.2024)

- URL-18: <https://www.repertukul.com/CICEKLERDEN-UC-CICEGI-SEVERIM-168> (Erişim: 27.12.2024)
- URL-19: <https://www.repertukul.com/su-garip-halımden-bilen-ısveli-nazlım-neredesin-sen-4170> (Erişim: 27.12.2024)
- URL-20: <https://www.repertukul.com/NE-GUZEL-YARATMIS-SENI-YARADAN-3613> (Erişim: 27.12.2024)
- URL-21: <https://www.repertukul.com/dere-boyu-duz-olur-2611> (Erişim: 27.12.2024)
- URL-22: <https://www.repertukul.com/bır-tas-attım-alıca-2462> (Erişim: 27.12.2024)
- URL-23: <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim: 27.12.2024)
- URL-24: <https://islamansiklopedisi.org.tr/huy> (Erişim: 27.12.2024)
- URL-25: <https://www.repertukul.com/SOYLERIM-SOYLERIM-SOZUMDEN-ALMAZ-Ankara-Divani-798> (Erişim: 27.12.2024)
- URL-26: <https://www.repertukul.com/HAYDAN-OLUR-HUYDAN-OLUR-5070> (Erişim: 27.12.2024)
- URL-27: <https://www.repertukul.com/ZEYNEP-BU-GUZELLIK-VAR-MI-SOYUNDA-331> (Erişim: 27.12.2024)
- URL-28: <https://www.repertukul.com/GIYINMIS-KUSANMIS-NE-GUZEL-OLMUS-518> (Erişim: 27.12.2024)
- URL-29: <https://www.repertukul.com/MERDIVANIM-KIRK-AYAK-1116> (Erişim: 27.12.2024)
- URL-30: <https://www.repertukul.com/NASIP-OLSA-GINE-GITSEM-YAYLAYA-309> (Erişim: 27.12.2024)
- URL-31: <https://www.repertukul.com/ASLIN-PAKTIR-HIC-KIN-YOKTUR-OZUNDE-2902> (Erişim: 27.12.2024)
- URL-32: <https://www.repertukul.com/MESELI-DAGLAR-MESELI-770> (Erişim: 27.12.2024)
- URL-33: <https://www.repertukul.com/ZAHIDE-KURBANIM-N-OLACAK-HALIM-756> (Erişim: 27.12.2024)
- URL-34: <https://www.repertukul.com/NE-GEZEN-BACALARDA-2727> (Erişim: 27.12.2024)
- URL-35: <https://www.repertukul.com/GALEDEN-ASAN-GELIN-1775> (Erişim: 27.12.2024)
- URL-36: <https://www.repertukul.com/gurbete-gitmesi-acıdır-acı-1063> (Erişim: 27.12.2024)
- URL-37: <https://www.repertukul.com/ENTERIM-YESIL-OLSA-1180> (Erişim: 27.12.2024)
- URL-38: <https://www.repertukul.com/AYAS-YOLLARINDAN-ASTIM-DA-GELDİM-4057> (Erişim: 27.12.2024)
- URL-39: <https://www.repertukul.com/CAY-ASAGI-CIM-TUTAR-4499> (Erişim: 27.12.2024)
- URL-40: <https://www.repertukul.com/DAMAT-BEYI-YANDIRALIM-3236> (Erişim: 27.12.2024)
- URL-41: <https://www.repertukul.com/ARPA-BUGDAY-CEC-OLUR-496> (Erişim: 27.12.2024)
- URL-42: <https://www.repertukul.com/ARPA-BUGDAY-DANELER-1377> (Erişim: 27.12.2024)
- URL-43: <https://www.repertukul.com/BIR-DAL-KESTİM-ORMANDAN-414> (Erişim: 27.12.2024)
- URL-44: <https://www.repertukul.com/CIRPINIP-DA-SANOVA-YA-CIKINCA-Acem-Kizi-1398> (Erişim: 27.12.2024)